

6/θέσιο Δημοτικό Σχολείο Καλλιφύτου Δράμας

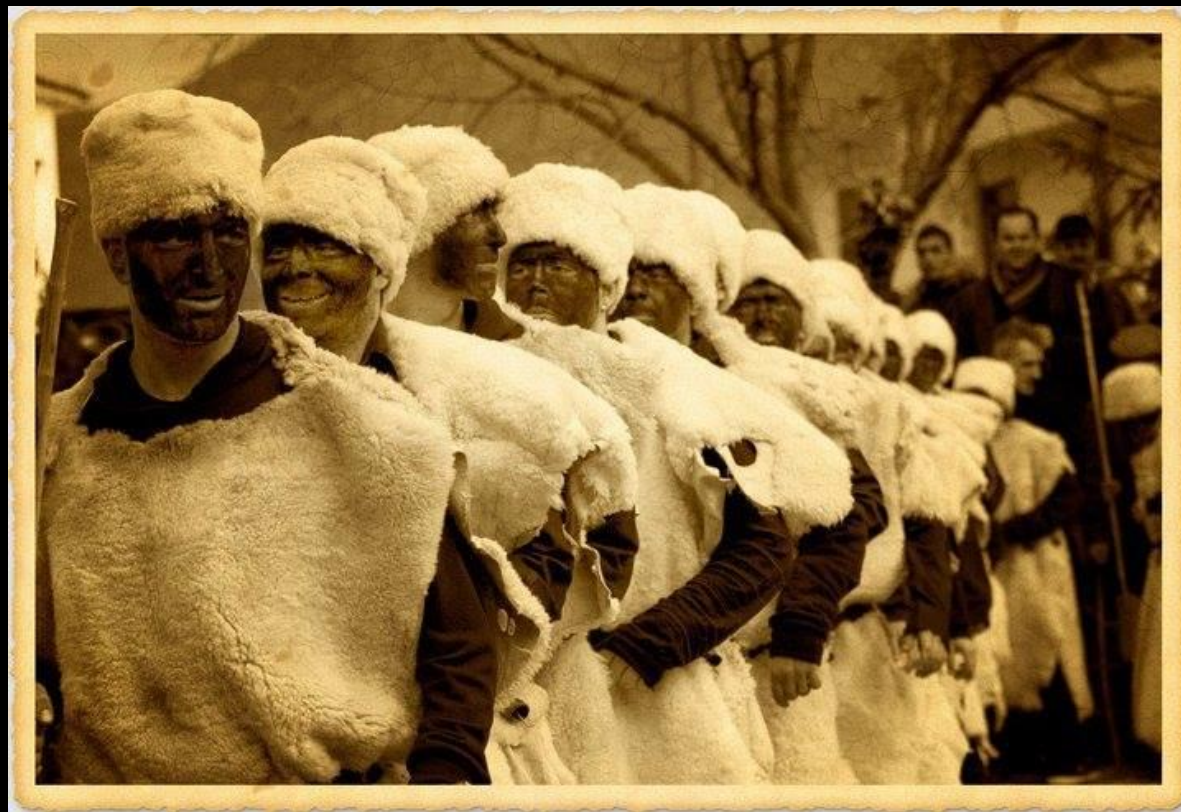
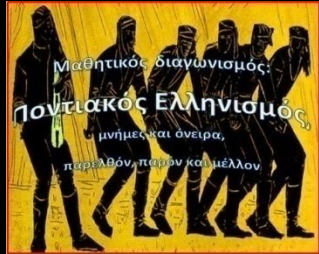
Σχ. Έτος 2021-2022

Δ' τάξη

**6^{ος} Πανελλήνιος Διαγωνισμός
Ποντιακός Ελληνισμός: μνήμες και όνειρα, παρελθόν,
παρόν και μέλλον**

Σχέδιο εργασίας: **ΟΙ ΜΩΜΟΓΕΡΟΙ ΚΑΛΛΙΦΥΤΟΥ ΔΡΑΜΑΣ**

Επιμέλεια: Δεμίρογλου Παντελής (εκπαιδευτικός της τάξης)

Οι μαθητές/τριες της τάξης

1. Βασιλείου Λυδία
2. Βατάι Νεσίλντα
3. Κάσπαρη Αικατερίνη
4. Μακρυγιάννης Μάριος
5. Μασμανίδης Θεμιστοκλής
6. Μιζαμτσίδου Αλεξάνδρα
7. Πασινακίδου Πελαγία
8. Σαββαΐδου Μαλαματή-Δέσποινα
9. Σανοζίδης Άγγελος-Παναγιώτης
10. Στεφανίδου Δημητρία
11. Τοπαλίδης Νικόλαος

Το συγκεκριμένο σχέδιο εργασίας βασίζεται:

α) στην ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας,

β) σε συνεντεύξεις από τον κ. Παπαδόπουλο Μιχάλη (πρώην Πρόεδρο του Πολιτιστικού Συλλόγου Καλλιφύτου), ο οποίος παραθέτει πληροφορίες από τους πρόσφυγες της πρώτης και δεύτερης γενιάς, και την κ. Ιωαννίδου Αικατερίνη (Πρόεδρο του Πολιτιστικού Συλλόγου Καλλιφύτου),

γ) σε αδημοσίευτες σημειώσεις που μας παραχώρησε ο κ. Παπαδόπουλος Μιχάλης,

δ) σε αξιοποίηση του αρχειακού φωτογραφικού υλικού του Πολιτιστικού Συλλόγου Καλλιφύτου που μας παραχωρήθηκε για τις ανάγκες της συμμετοχής μας στο Διαγωνισμό.

Καλλίφυτος Δράμας

Οι κάτοικοι του χωριού ήρθαν πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία και από πολλές περιοχές του Πόντου (όπως τη Σαμψούντα, την Αργυρούπολη, τα μεταλλεία Ακ-Νταγ Μαντέν και Κιουμούς Μαντέν, την Κερασούντα, την Τραπεζούντα).

Πληροφορητής: Παπαδόπουλος Μιχάλης

Στα πρώτα χρόνια από την εγκατάστασή τους οι πρόσφυγες του Πόντου δεν έκαναν το έθιμο, γιατί υπήρχαν μεγαλύτερες ανάγκες [επιβίωσης]. Έφεραν από την πατρίδα μόνο «την ψυχή και την πίστη τους».

Για πρώτη φορά το έθιμο στην Καλλιφύτο πραγματοποιήθηκε γύρω στα έτη 1926-1927 μέχρι το έτος 1940. Σταμάτησε λόγω του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Μετά ξεκίνησε πάλι το έτος 2003, έπειτα από προετοιμασίες δύο ετών.

Πρόκειται για μία εκδοχή των Μωμόγερων, η οποία προέρχεται από την περιοχή της Αργυρούπολης του Πόντου.

Πληροφορητής: Παπαδόπουλος Μιχάλης

Στιγμιότυπο από τις εκδηλώσεις της πρώτης χρονιάς
(3-1-2004)

Ο Πολιτιστικός Σύλλογος Καλλιφύτου είχε ήδη ιδρυθεί το 1979. Τμήμα του Συλλόγου αποτελούν και οι «Μωμόγεροι», οι συνεχιστές ενός πανάρχαιου εθίμου που διατηρήθηκε με το πέρασμα των αιώνων και κρατήθηκε ζωντανό σε πολλές περιοχές του Πόντου.

Πληροφορητής: Ιωαννίδου Αικατερίνη

Οι Μωμόγεροι είναι μία μορφή θεάτρου, το αρχέγονο λαϊκό παραδοσιακό θέατρο που εμφανίστηκε στο Πόντο, σίγουρα πριν τη γέννηση του Χριστού και συνεχίστηκε κατά τη Ρωμαϊκή, τη Βυζαντινή και την Οθωμανική περίοδο.

Ήταν μεταμφιεσμένοι θίασοι που έδιναν παραστάσεις σε πλατείες και δρόμους.

Υπάρχουν δύο ερμηνείες για τη λέξη Μωμόγερος:

α) Είναι σύνθετη λέξη (μώμος=ηλίθιος, ανόητος +γέρος)

β) Ο Μώμος ήταν ο Θεός του γέλιου και της σάτιρας, αυτός που ψάχνει να βρει ελαττώματα . Από τη λέξη Μώμος προέρχονται οι λέξεις μίμος και μίμηση.

Το δρώμενο έχει άμεση σχέση με τη λατρεία του Θεού Διόνυσου. Χρησιμοποιούνται τα προσωπεία (ή το βάψιμο του προσώπου), γίνεται η μεταμφίεση, υπάρχει ο χορός, το τραγούδι και επικρατεί κλίμα ενθουσιασμού.

Ο σκοπός του εθίμου ήταν η ευετηρία (καλοχρονιά) και η γονιμότητα της φύσης και της γης.

Έχουν καταγραφεί 55 παραλλαγές, με διάφορα θέματα, όπως η αρπαγή της νύφης (το σύμβολο της γυναίκας- μητέρας θεάς ή σύμβολο της γονιμότητας), ο θάνατος και η ανάσταση του κεντρικού προσώπου (που συμβολίζει τον παλιό και τον νέο χρόνο που αναγεννιέται), το δικαστήριο και άλλα.

Τα έθιμο γινόταν από την παραμονή των Χριστουγέννων μέχρι την παραμονή των Φώτων. Με τον Αγιασμό των νερών σταματούσε το έθιμο.

Πληροφορητής: Παπαδόπουλος Μιχάλης

Στιγμιότυπο από τις εκδηλώσεις της πρώτης χρονιάς
(3-1-2004)

Στη φωτογραφία διακρίνεται ο σταυρός στο πίσω μέρος της φορεσιάς του Ακρίτα.

Στιγμιότυπο από τις εκδηλώσεις της πρώτης χρονιάς (3-1-2004)

Το δρώμενο έχει τις ρίζες του στο αρχαίο θέατρο. Κατά την αρχαιότητα η τελετή γινόταν προς τιμή των θεών, για την αναγέννηση της φύσης και τη γονιμότητα. Ήταν ένα «καλόπιασμα» της γης.

Με τη γέννηση του Χριστού και την επικράτηση του Χριστιανισμού στον Πόντο καταργήθηκαν τα «γονιμικά» σύμβολα και δόθηκαν χριστιανικά σύμβολα στο δρώμενο (ο σταυρός που υπάρχει στη φορεσιά του Ακρίτα, ο σταυρός που σχηματίζεται από τους Μωμόγερους κατά τη διάρκεια της χορευτικής παράστασης). Μία ερμηνεία που έδιναν για την ενδυμασία με τα δέρματα είναι ότι οι βοσκοί επισκέφθηκαν πρώτοι το Θείο Βρέφος κατά τη γέννησή Του. Τα δύο δέρματα τα έδιναν για να σκεπαστεί ο Χριστός.

Το έθιμο φαίνεται ότι επηρεάστηκε και από τα βυζαντινά χρόνια, αν λάβουμε υπόψη ότι ο επικεφαλής της ομάδας λέγεται Ακρίτας.

Πληροφορητής: Παπαδόπουλος Μιχάλης

Οι ρόλοι στο δρώμενο είναι:

- Ο Ακρίτας, είναι ο επικεφαλής των Μωμόγερων, αυτός που δίνει τις εντολές (παραγγέλματα). Ξεχωρίζει από τους άλλους Μωμόγερους από την ενδυμασία και τον σταυρό στην πλάτη.
- Οι Μωμόγεροι, είναι τα παλληκάρια του Ακρίτα. Σε ορισμένες περιοχές ντύνονταν 12 άτομα (που συμβόλιζαν τους 12 μήνες),
- Η νύφη, η οποία συμβολίζει τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, που τον φυλάνε οι Ακρίτες,
- Ο γέρος, συμβολίζει τον παλιό χρόνο που φεύγει,
- Η γριά, συμβολίζει την αρχαία ελληνική σοφία,
- Ο διάβολος, είναι το κακό, σκανδαλίζει, κοροϊδεύει τον ελληνικό πολιτισμό, τον κλοτσάει , πειράζει όλο τον κόσμο κλπ.,
- Ο γιατρός, ο οποίος εξετάζει τη νύφη, για τυχόν κακοποίησή της κατά την αρπαγή της,
- Ο αστυνόμος (ή χωροφύλακας), ο οποίος σημειώνει το σχετικό πρόστιμο, αν γίνει η αρπαγή της νύφης.

Πληροφορητής: Παπαδόπουλος Μιχάλης

Ο Ακρίτας

Στη φωτογραφία διακρίνονται ο διάβολος και οι Μωμόγεροι σε κυκλικό χορό

Στη φωτογραφία φαίνονται ο Ακρίτας στο κέντρο, η νύφη και οι Μωμόγεροι

Η γριά, ο γέρος, ο αστυνόμος (ή χωροφύλακας) και ο γιατρός.

Ενδυμασία

Οι Μωμόγεροι φορούν δέρμα από ζώα (πρόβατο ή κασίκι), που το κατεργάζονται με ασβέστη και στάχτη.

Βάβονται με κοπανισμένο κάρβουνο.

Φορούν το καπέλο (παπάχ) και κρατούν ένα ραβδί.

Ο Ακρίτας φοράει μαύρο καπέλο και είναι ζωσμένος με μεγάλα κουδούνια.

Η νύφη φοράει μία γαλανόλευκη ποδιά.

Πληροφορητής: Παπαδόπουλος Μιχάλης

Μουσική-όργανα

Μέχρι το 1940 το όργανο που συνόδευε τους Μωμόγερους ήταν το αγγείο. Στην Αργυρούπολη είχαν τη λύρα. Σήμερα το έθιμο πραγματοποιείται με τη συνοδεία της λύρας και του νταουλιού.

Το τραγούδι και η μουσική είναι συγκεκριμένη.

«Μωμόερος θα ίνουμε και με τα κωδωνόπα...».

Πληροφορητής: Παπαδόπουλος Μιχάλης

Οι Μωμόγεροι στους δρόμους του χωριού

Επίσκεψη σε σπίτι του χωριού

Η πομπή (διαδρομή)

Κατά την τουρκοκρατία στον Πόντο οι Μωμόγεροι ξεκινούσαν από το σπίτι του Ακρίτα και πήγαιναν πρώτα στο σπίτι του μουχτάρη [επικεφαλής της διοίκησης του χωριού].

Στην Καλλίφυτο όλοι συγκεντρώνονται στον χώρο του Πολιτιστικού Συλλόγου. Εκεί ντύνονται, βάζονται και κάνουν το γύρο του χωριού. Επισκέπτονται τα σπίτια και οι οικοδεσπότες τους κερνούν τσίπουρο. Παλιότερα κερνούσαν τσίπουρο, ρακί, κρασί και το συνόδευαν με τα ωτία [ποντιακό γλύκισμα]. Κατά την επίσκεψή τους στα σπίτια κάνουν αστεία πειράγματα, που αφορούν κυρίως το επάγγελμα του οικοδεσπότη. Σημειώνεται ότι δεν πειράζουν κανέναν με άσχημο τρόπο.

Τα παλιά χρόνια οι Μωμόγεροι επισκέπτονταν και χωριανούς κατά τις ονομαστικές τους εορτές.

Τη δεύτερη ημέρα γίνεται η επίσημη παράσταση. Πολλοί κάτοικοι και από άλλες περιοχές επισκέπτονται το χωριό για να δουν το δρώμενο.

Πληροφορητής: Παπαδόπουλος Μιχάλης

Οι Μωμόγεροι στους δρόμους του χωριού.
Στη φωτογραφία φαίνεται ευδιάκριτα ο σταυρός του Ακρίτα

Το δρώμενο αποτελείται από δύο μέρη:
το χορευτικό και το θεατρικό μέρος

Το χορευτικό μέρος

Είναι κυκλικός χορός (όπως οι περισσότεροι ποντιακοί χοροί), ένδειξη της ενότητας των Μωμόγερων. Οι Μωμόγεροι ακολουθούν τα παραγγέλματα του Ακρίτα, πότε με αργές και πότε με γρήγορες κινήσεις. Κάνουν επιτόπια γυρίσματα και μπαίνουν σε дуάδες. Κάποια στιγμή, όταν ο Ακρίτας σηκώσει το ραβδί σχηματίζουν το σύμβολο του σταυρού.

Τα παραγγέλματα του χορευτικού λέγονταν στην τουρκική γλώσσα. Με αυτό τον τρόπο οι τουρκικές αρχές έλεγχαν ότι δεν υπήρχαν αντιτουρκικές/επαναστατικές φράσεις. Τα παραγγέλματα ήταν τα εξής:

Ιλερί=μπροστά

Κερί=πίσω

Χαρμαλαΐν=περιστροφή

Τσιφτέ=ανά δύο

Καρσιλούμ=απέναντι

Ντορούλ=κλείσιμο κύκλου

Γιερντέ=επιτόπια γυρίσματα

Σερτιά=πιο σκληρά (πιο γρήγορα)

Στιγμιότυπα από το χορευτικό μέρος

Ο σχηματισμός κύκλου

Στιγμιότυπα από το χορευτικό μέρος

Οι Μωμόγεροι απέναντι ανά δυάδες. Στο κέντρο διακρίνεται ο Ακρίτας

Ο Ακρίτας δίνει το σύνθημα για το σχηματισμό του σταυρού

Στιγμιότυπα από το χορευτικό μέρος

Ο Ακρίτας, η νύφη και οι Μωμόγεροι

Στιγμιότυπα από το χορευτικό μέρος

Μικροί και μεγάλοι συμμετέχουν στο έθιμο

Μωμόγεροι ντύνονται και ντύνονται μόνο οι άντρες. Οι παλιοί έλεγαν ότι μπορούν να ντυθούν και μικροί, αφού γίνει το «κάλεσμα», δηλαδή να μάθουν το χορό.

Η ομάδα των Μωμόγερων είναι δεμένη, όλοι αναγνωρίζουν τον Αρχηγό (τον Ακρίτα) και επικρατεί η ομόνοια μεταξύ τους.

Πληροφορητής: Παπαδόπουλος Μιχάλης

Το θεατρικό μέρος

Πρόκειται για την προσπάθεια αρπαγής της νύφης (της Ελλάδας και του πολιτισμού της). Ο διάβολος σκανταλίζει, πειράζει τον κόσμο, ενοχλεί τους Μωμόγερους.

Το θεατρικό μέρος περιλαμβάνει αυτοσχεδιασμούς.

Πληροφορητής: Ιωαννίδου Αικατερίνη

Στιγμιότυπα από το θεατρικό μέρος (1)

Στιγμιότυπα από το θεατρικό μέρος (2)

Το έθιμο αποτελεί μέρος της λαϊκής παράδοσης του χωριού. Είναι στοιχείο «για τη διατήρηση της ταυτότητάς μας, που μεταφέρεται από γενιά σε γενιά».

Πληροφορητής: Παπαδόπουλος Μιχάλης

Ο ζωντανός λαϊκός πολιτισμός των Ποντίων αναδεικνύεται σε πολύτιμο κεφάλαιο της Ιστορίας μας και οι σημερινές γενιές έχουμε χρέος να διατηρήσουμε και να διασώσουμε την παράδοση αυτή. Οι σημερινοί Μωμόγεροι Καλλιφύτου είναι λαμπρό παράδειγμα λαού προσηλωμένου στην παράδοσή του.

Πληροφορητής: Ιωαννίδου Αικατερίνη

Βιβλιογραφία /αποσπάσματα – Πηγές (που χρησιμοποίησαν οι μαθητές/τριες)

Αλεξανδρίδης, Κώστας (2008). Το πανάρχαιο δρώμενο των Μωμόγερων: Από τη Λιβερά του Πόντου στον Τετράλοφο Κοζάνης, στο Σέργης, Μανόλης (επιμ.). *Πόντος: Θέματα Λαογραφίας του Ποντιακού Ελληνισμού*. Αθήνα: Εκδόσεις Αλήθεια, σσ. 75-83.

Ιωαννίδου Αικατερίνη (2022). Προφορική συνέντευξη (30-3-2022).

λήμμα: Μωμοέρια, ένα έθιμο του Δωδεκαημέρου, στο :
<https://ayla.culture.gr/%ce%bc%cf%89%ce%bc%ce%bf%ce%ad%cf%81%ce%b9%ce%b1-%ce%ad%ce%bd%ce%b1-%ce%ad%ce%b8%ce%b9%ce%bc%ce%bf-%cf%84%ce%bf%cf%85-%ce%b4%cf%89%ce%b4%ce%b5%ce%ba%ce%b1%ce%b7%ce%bc%ce%ad%cf%81%ce%bf%cf%85/>

Μωμόγεροι Καλλιφύτου 2016, στο <https://www.youtube.com/watch?v=rk80yKAPHD8>

Μωμόγεροι Καλλιφύτου 2020, στο <https://www.youtube.com/watch?v=k9kC5UwQLxg>

Παπαδόπουλος Μιχάλης (2018). *Το λαϊκό παραδοσιακό θέατρο του Πόντου*. (Αδημοσίευτες σημειώσεις).

Παπαδόπουλος Μιχάλης (2022). Απομαγνητοφωνημένη συνέντευξη (18-3-2022).

Σαμουηλίδης, Χρήστος (2022), Το θέατρο στον Πόντο, στο Ποντιακός Πολιτισμός 30 αιώνες Ιστορίας, Αθήνα: *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ - Επτά Ημέρες (Ένθετο)*, σσ. 41-46.

Φωτογραφικό Αρχείο του Πολιτιστικού Συλλόγου Καλλιφύτου

Γενική Βιβλιογραφία

Δεμίρογλου, Παντελής (2016). *Η Ελληνική Παιδεία στον Πόντο: Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Αργυρούπολης και η πνευματική κίνηση στην περιοχή (1723-1923)*. Ξάνθη: Εκδόσεις Σπανίδη.

Μερακλής, Μ. (1986). *Ελληνική Λαογραφία: Ήθη και έθιμα*. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσεάς.

Μουρατίδης, Ερμής (1988). *Το Ποντιακό Θέατρο - Μικρασιατικός Πόντος 1850-1922*. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη.

Οικονομίδης, Δ. (1927). Οι Μωμόγεροι εν Πόντω, στο περ. *Ημερολόγιον της Μεγάλης Ελλάδος*, σσ. 181-192.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Συνέντευξη με τον κ. Παπαδόπουλο Μιχάλη
(πρώην Πρόεδρο του Πολιτιστικού Συλλόγου Καλλιφύτου) (18-3-2022)

Φωτογραφίες από την επίσκεψη της τάξης
στο χώρο του Πολιτιστικού Συλλόγου Καλλιφύτου (30-3-2022)

Το λάβαρο του Πολιτιστικού Συλλόγου
Καλλιφύτου

Η έκθεση των φορεσιών των Μωμόγερων